

De Voorzitter

Correspondent
sg@ibr-ire.be

Onze referte
NH/DS/fb

Uw referte

Datum
1 december 2008

MEDEDELING AAN DE BEDRIJFSREVISOREN

Geachte Confrater,

Betreft: Herinnering aan de verplichtingen van de commissaris in de context van de huidige financiële crisis

Onderhavige mededeling heeft tot doel uw aandacht te vestigen op verschillende aspecten met betrekking tot de controle van de (geconsolideerde) jaarrekening van vennootschappen. De bedoeling is u te herinneren aan een aantal verplichtingen van de commissaris in het kader van bijvoorbeeld ondernemingen in moeilijkheden. Deze mededeling herneemt evenwel niet een exhaustieve lijst van de verplichtingen van de commissaris. Elke commissaris dient uiteraard de van toepassing zijnde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen, evenals het geheel van de normen en aanbevelingen van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren na te leven in het kader van zijn controleopdracht.

Overeenkomstig de normen en aanbevelingen moet het werkprogramma van de commissaris worden aangepast in functie van zijn inschatting van de interne beheersingswerkzaamheden en van de risico's waarmee de gecontroleerde entiteit wordt geconfronteerd.

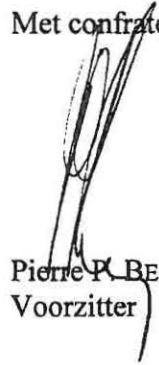
Bij de inschatting van de belangrijkste door, meer bepaald, het bestuursorgaan onderkende risico's en onzekerheden moet de commissaris bovendien rekening houden met de mogelijke impact van de financiële en economische positie van een aantal van materieel belang zijnde partners van deze entiteit (belangrijke leveranciers, kredietverstrekkers, enz.), evenals van hun beleid op het vermogen, de financiële positie en de resultaten van de gecontroleerde entiteit.

Op dezelfde wijze moet bijzondere aandacht worden besteed aan de waardebeoordeling van van materieel belang zijnde elementen van de activa en passiva, zonder de verplichtingen in het kader van een pensioenplan (herfinancieringsrisico) te vergeten, rekening houdend met de huidige financiële positie.

In bijlage vindt u een niet-exhaustief overzicht van de in België van toepassing zijnde wettelijke, bestuursrechtelijke of normatieve bepalingen met betrekking tot voornoemde problematiek.

In de context van de huidige financiële crisis heeft de *International Auditing and Assurance Standard Board (IAASB)* eveneens een document gepubliceerd getiteld "*Challenges in Auditing Fair Value Accounting Estimates in the Current Market Environment*" (oktober 2008), dat u kan aanvragen op de website www.ifac.org.

Met confraternele groeten,

Pierre P. BERGER
Voorzitter

BIJLAGE

1. De opdracht van de commissaris met betrekking tot de controle van de (geconsolideerde) jaarrekening

De tussenkomst van de commissaris beoogt in de eerste plaats, aan de hand van het uitvoeren van controlewerkzaamheden, een redelijke mate van zekerheid te verschaffen dat de door het bestuursorgaan van de gecontroleerde entiteit opgestelde jaarrekening geen afwijking van materieel belang bevat, overeenkomstig het van toepassing zijnde stelsel inzake de financiële verslaggeving.

Deze opdracht van de commissaris is een opdracht van algemeen belang. De (geconsolideerde) jaarrekening van een entiteit en de hierin vervatte informatie zijn immers eveneens bestemd voor personen die noch bestuurder, noch aandeelhouder zijn, dit wil zeggen meer in het bijzonder elke belanghebbende (stakeholders) zoals personeelsleden, bankiers, leveranciers, klanten, investeerders en toekomstige partners, evenals de overheden.

Het is eveneens belangrijk de nadruk erop te leggen dat de commissaris zijn werk zo moet regelen dat hij binnen een redelijke termijn in kennis wordt gesteld van elke gebeurtenis die voor de uitoefening van zijn opdracht belangrijk is. De wet schrijft meer bepaald voor dat de ondernemingsleiding aan de commissaris de halfjaarlijkse staat en het ontwerp van jaarrekening (art. 137 en 143 W. Venn.) overhandigt (cf. IBR, *Vademecum*, 2005, Deel I, Deel 5, Hoofdstuk I, p. 462-463).

In de praktijk neemt de commissaris over het algemeen in het kader van zijn tussentijds onderzoek kennis van een tussentijds verslag van de ondernemingsleiding. In specifieke gevallen en meer bepaald in de huidige situatie is het aangewezen dat de commissaris, wanneer hij dit nodig acht, contact opneemt met de entiteit teneinde in kennis te worden gesteld van de huidige financiële en economische positie van de entiteit, evenals van haar verwachte evolutie.

2. Rol van de commissaris in geval van een discontinuïteitsrisico

De commissaris verwijst naar de volgende teksten:

a) wettelijke bepalingen:

- artikel 138 van het Wetboek van vennootschappen (waarschuwingsprocedure) verplicht de commissaris ertoe een procedure te starten om het bestuursorgaan te verwittigen en laat hem, indien nodig, toe de rechtbank van koophandel op de hoogte te brengen wanneer hij ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden gewichtige en overeenstemmende feiten vaststelt die de continuïteit van de vennootschap in het gedrang kunnen brengen;

- de artikelen 332, 431, 633 en 657 van het Wetboek van vennootschappen (alarmbelprocedure) bepalen: *“Wanneer, ten gevolge van geleden verlies het netto-actief gedaald is tot minder dan de helft van het maatschappelijk kapitaal, moet de algemene vergadering (...) bijeenkomen binnen een termijn van ten hoogste twee maanden nadat het verlies is vastgesteld of krachtens wettelijke of statutaire bepalingen had moeten worden vastgesteld om, (...) te beraadslagen en te besluiten over de ontbinding van de vennootschap en eventueel over andere in de agenda aangekondigde maatregelen.
(...)”*
Op dezelfde wijze wordt gehandeld wanneer het netto-actief ten gevolge van geleden verlies gedaald is tot minder dan een vierde van het maatschappelijk kapitaal (...).”

Wanneer de commissaris ter gelegenheid van zijn controlewerkzaamheden vaststelt dat artikel 138 van het Wetboek van vennootschappen van toepassing is of dat bovenvermelde artikelen niet werden nageleefd, moet hij het bestuursorgaan verwittigen en de vereiste werkzaamheden uitvoeren. Op grond van artikel 633 van het Wetboek van vennootschappen moet de commissaris, in voorkomend geval, zelf de algemene vergadering bijeenroepen.

Ten slotte moet de commissaris in het tweede deel van zijn verslag (art. 144, 8° W. Venn.) de gevallen van niet-naleving van de bepalingen van het Wetboek van vennootschappen waaraan niet werd verholpen door de leiding van de entiteit, vermelden.

b) normatieve bepalingen:

- Algemene controlenormen, *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 343-379, § 3.6.3. stelt dat de commissaris ertoe is gehouden een toelichtende paragraaf toe te voegen wanneer er redenen voorhanden zijn om de aandacht te vestigen op een betekenisvol probleem inzake de bedrijfscontinuïteit. In voorkomend geval zal de commissaris in het eerste deel van zijn verslag zijn oordeel over het getrouwe beeld van de jaarrekening moeten wijzigen en derhalve hierin een voorbehoud of een onthoudende verklaring moeten opnemen.
- Aanbeveling 2.7. “Controle van een vennootschap in moeilijkheden” *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 624-648.

c) tekst van het *Vademecum*:

- “Vennootschappen in moeilijkheden”, IBR, *Vademecum*, 2005, Deel I, Deel 5, Hoofdstuk 2, p. 539 tot 556.

Wij wensen eveneens de aandacht te vestigen op de impact van de aangelegenheden met betrekking tot de continuïteit in het commissarisverslag. Hiervoor verwijzen wij naar de verschillende situaties die werden uiteengezet in de brochure gepubliceerd door het Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat (ICCI): "Het commissarisverslag opgesteld overeenkomstig de artikelen 144 en 148 van het Wetboek van vennootschappen", 2007, p. 90 tot 99, beschikbaar op het extranet van het IBR, www.ibr-ire.be, rubriek "Documentatie", subrubriek "Brochures".

3. Rol van de commissaris met betrekking tot het voorkomen van fraude en onwettige handelingen

De commissaris verwijst naar de volgende normatieve teksten:

- a) Algemene controlenormen, *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 343-379, § 1.3.4., bepaalt dat wanneer de commissaris zijn opdracht uitvoert, hij rekening houdt met de mogelijkheid van fraude. De controle zal zo worden opgevat dat de commissaris een redelijke mate van zekerheid bekomt dat de financiële overzichten geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van het maken van fouten, bevatten. Van een controle kan evenwel niet verlangd worden dat zij elke fraude aan het licht brengt en de commissaris is niet verplicht deze op te sporen;
- b) Aanbeveling 2.5. "Fraude en onwettige handelingen", *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 589-614;
- c) Aanbeveling 2.1. "Controlerisico", *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 543-551.

In de huidige context vestigen wij de aandacht van de commissaris op het verhoogde frauderisico, bij het opstellen van de (geconsolideerde) jaarrekening, dat erin bestaat de verliezen uit te stellen en de opbrengsten te verhogen.

4. Verantwoordelijkheid van de commissaris in het kader van het opstellen van een aangepast werkprogramma

De commissaris verwijst naar de volgende normatieve teksten:

- a) Algemene controlenormen, *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 343-379, § 2.1.;
- b) Aanbeveling 1.2. "Controleprogramma", *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 525-530. Deze aanbeveling stelt dat de commissaris de nodige kennis dient te hebben omtrent het controleobject, nl. de onderneming, om in staat te zijn een aangepast controleplan uit te werken dat de hoofdlijnen van de controle aangeeft en naderhand verder zal uitgewerkt worden in een gedetailleerd werkprogramma. Hierin zal hij kunnen aanduiden door wie de prestaties zullen worden uitgevoerd en hoeveel tijd ze normaal in beslag zullen moeten nemen.

In voorkomend geval wordt aangeraden de lijn van het werkprogramma te herzien met het oog op de aanpassing hiervan aan de risico's, rekening houdend met de huidige financiële en economische context.

5. Voornaamste risico's en onzekerheden vermeld in het jaarverslag

De commissaris verwijst naar de volgende teksten:

a) wettelijke bepalingen:

- de artikelen 144, 6° en 148, 5° van het Wetboek van vennootschappen bepalen de inhoud van het commissarisverslag en meer in het bijzonder de vermelding die aangeeft of het jaarverslag de door het Wetboek van vennootschappen vereiste inlichtingen bevat en in overeenstemming is met de jaarrekening;
- de artikelen 96 en 119 van het Wetboek van vennootschappen verduidelijken de inhoud van het jaarverslag over de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening. De vennootschappen moeten meer bepaald in hun jaarverslag een beschrijving geven van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd (art. 96, 1° en 119, 1° W. Venn.).

b) normatieve bepalingen:

- Norm "Controle van het jaarverslag over de (geconsolideerde) jaarrekening", *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 485-499, en meer in het bijzonder de paragrafen 18 tot 22 die bepalen dat indien het jaarverslag niet op expliciete en specifieke wijze de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, behandelt, of niet stelt dat voornaamste risico's en onzekerheden niet werden onderkend, de commissaris in het tweede deel van zijn verslag dient te vermelden dat dit punt niet is opgenomen in het jaarverslag over de (geconsolideerde) jaarrekening.

Wij verwijzen in het bijzonder naar de specifieke formulering, zoals verduidelijkt in paragraaf 38 van de norm betreffende de controle van het jaarverslag, die in het commissarisverslag dient te worden opgenomen.

6. De verplichting van de commissaris om van de leiding een bevestigingsbrief te verkrijgen

De commissaris verwijst naar de volgende normatieve teksten:

- a) Algemene controlenormen, *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 343-379, § 2.5.5., stelt dat de commissaris van de leiding van de gecontroleerde entiteit de schriftelijke bevestigingen dient te verkrijgen die vereist zijn alsmede die welke hij als noodzakelijk of aangewezen beschouwt;

b) Norm "Bevestigingen van de leiding van de entiteit", *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 501-509. Tot de bevestigingen die vereist zijn en die schriftelijk dienen te worden verkregen, behoren:

- de verantwoordelijkheid voor de opzet en implementatie van de interne controle;
- de bevestiging van afwezigheid van niet-gecorrigeerde afwijkingen van materieel belang in de (geconsolideerde) jaarrekening;
- de inschatting van het risico van een afwijking van materieel belang;
- de mededeling van elke aantijging of alle feiten met betrekking tot fraude of vermoede fraude in de entiteit of een bevestiging dat er niets te melden valt;
- de mededeling van gevallen van het niet naleven door de entiteit van wet- en regelgeving;
- de redelijkheid van alle belangrijke veronderstellingen met betrekking tot waarderingen tegen reële waarde en de toelichtingen daarop;
- de geschiktheid en de consistentie in de toepassing van de waarderingsmethoden gehanteerd bij het bepalen van de reële waarde;
- de volgens artikel 96 (of artikel 119) van het Wetboek van vennootschappen in het jaarverslag over de (geconsolideerde) jaarrekening mee te delen informatie.

Wij vestigen specifiek de aandacht op de bevestiging met betrekking tot de reële waarde. Deze bevestiging is eveneens van toepassing in de context van de Belgische standaarden voor jaarrekeningen, en in het bijzonder, op het vlak van de afschrijvingen en waardeverminderingen of voorzieningen. Het gaat hier om de coherentie van de toegepaste methoden uitgaande van de bedoelingen van het *management* en om de mogelijkheid om zijn plannen tot een goed einde te brengen.

Deze problematiek stelt zich in het bijzonder, maar niet uitsluitend, op het vlak van de vaste activa en de voorraden.

Wanneer de leiding weigert om de vereiste bevestigingen te bevestigen, wordt de commissaris eraan herinnerd dat deze weigering een beperking in de uitvoering van zijn controle met zich meebrengt, wat de commissaris moet brengen tot het opnemen van een voorbehoud in zijn verslag of een onthoudende verklaring (paragraaf 4.2. van de norm "Bevestigingen van de leiding van de entiteit").

7. Gebeurtenissen na balansdatum

De commissaris zal in het bijzonder aandacht hebben voor gebeurtenissen na balansdatum, evenals voor de impact hiervan op zijn verslag.

Er wordt eveneens aan herinnerd dat de commissaris in het kader van zijn opdracht met betrekking tot het jaarverslag (art. 144, 6° en 148, 5° W. Venn.) eveneens moet nagaan of het bestuursorgaan wel degelijk in zijn verslag melding heeft gemaakt van de belangrijke gebeurtenissen die na het einde van het boekjaar hebben plaatsgevonden (art. 96, 2° en 119, 2° W. Venn.).

De commissaris verwijst naar paragraaf 3.16.3. van de Algemene controlenormen, *Vademecum*, 2007, Deel II, p. 343-379, die bepaalt dat, indien de commissaris, na het verzenden van zijn verslag aan de vennootschap, vaststelt dat er wijzigingen werden aangebracht aan de jaarrekening, hetzij door het bestuursorgaan, hetzij door de algemene vergadering, hij zal onderzoeken of hij een nieuwe verklaring moet neerleggen die overeenstemt met de definitief goedgekeurde jaarrekening. Deze nieuwe verklaring zal gehecht worden aan de jaarrekening die openbaar gemaakt wordt.

Wij verwijzen trouwens naar het hoofdstuk "Controleverslag", IBR, *Vademecum*, 2005, Deel I, Deel 5, Hoofdstuk 1, p. 503-507.

8. Voorbeelden van aandachtspunten

- 1) Bepaling van de financiële positie en van de liquiditeit
- 2) Waardevermindering van effecten *Available for Sale* (AFS)
- 3) Herclassificatie van Trading/AFS/*Held To Maturity* (HTM) effecten/leningen en schuldvorderingen
- 4) Schatting van de reële waarde
- 5) Dekking: het in aanmerking nemen van het kredietrisico in effectiviteitstesten
- 6) Beleggingen – Gestructureerde producten – In contract besloten derivaten
- 7) Het niet meer in de boekhouding opnemen – Overdrachten van schuldvorderingen – Effectisering
- 8) Covenanten en schulden
- 9) Sociale verplichtingen met inbegrip van het naleven van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen met betrekking tot pensioenfondsen
- 10) Voorzieningen op lange termijn: ontmanteling, herstelling, enz.
- 11) Waardeverminderingen van activa op lange termijn
- 12) Uitgestelde belastingvorderingen
- 13) (Openbaarmaking van) financiële informatie
- 14) Overschot van voorraden in vergelijking met de verwachte normale consumptie, hetgeen bijkomende waardeverminderingen en het niet kapitaliseren van kosten van niet gebruikte productiecapaciteit vereist. Het toepassen van het begrip "normale capaciteit" dat moet worden gebruikt om vaste productiekosten toe te wijzen aan beschikbare voorraden per einde van het boekjaar vraagt om een zorgvuldige herevaluatie wanneer productievolumes op significante wijze verminderd zijn
- 15) Voorzieningen (buiten balans) in het kader van *sale-* en *leaseback-*operaties (uit het verleden) of van gelijksoortige constructies.